

**ДИТЯЧИЙ ТЕАТР ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ
ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ**

У статті розкрито роль дозвілля у вихованні дітей, зміст процесу репетицій в дитячому театрі та суть визначення «репетиції».

Визначено окремі види репетицій, які використовуються у практиці театру для дітей; визначено мету кожного типу репетицій, конкретних завдань і способів їх творчих рішень; розглянуто проблеми естетичного виховання дітей та молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства, висвітлено роль театру в цьому процесі.

Ключові слова: естетичне виховання, театр, культура, духовність, мистецтво, діти, молодь.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні потребує внесення змін до конструювання змісту, цінність якого ставиться в залежність від того, наскільки він доступний для застосування методик, що формують усебічно розвинену, творчу, інтелектуально-розвинену особистість. Актуальність проблеми полягає в тому, що духовні підвалини держави майбутньої закладаються і формуються в душах дітей сьогодення.

Важливим аспектом життєдіяльності дітей і підлітків є дозвілля, тому що саме в цій сфері сучасна молодь отримує можливість для самореалізації, свободи дії шляхом вибору місця, змісту і часу тієї ж таки самореалізації. Однак на сучасному етапі розвитку українського суспільства відбуваються суттєві зміни в наповненості та структурі дозвілля молоді, зумовлені впливом соціокультурних трансформацій (зміною ціннісних орієнтирів суспільства, розвитком соціальної інфраструктури, появою нових інформаційних технологій, видів розваг тощо). Ефективним засобом організації змістовного дозвілля і водночас формування моральних ціннісних орієнтацій учнів навчальних закладів, на наш погляд, може стати залучення їх до творчих процесів у цілому і до діяльності дитячих театрів зокрема. Адже дитяче театральне мистецтво є унікальним засобом формування важливих сторін психічного життя дитини, її емоційної сфери, емпатійних почуттів, образного мислення. У процесі сприйняття, осмислення й відтворення художніх образів, сконцентрованих у високохудожніх творах мистецтва, виховується і формується особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення творчо-пізнавальної роботи з дітьми в процесі театральної діяльності, її роль у розвитку естетичної культури, прищеплення естетичного смаку, розвитку творчих здібностей, творчої ініціативи школярів розглянуто у роботах В. Абрамян, Л. Венгер, Т. Завадської, О. Запорожець, А. Капської, З. Копець, Н. Миропольської, Ю. Рубіної, Б. Сапегина, Л. Серих, В. Шадрікова, Т. Шевельова та інших науковців і практиків.

Зацікавленість питаннями проведення репетиційної роботи простежується у мистецькій педагогіці А. Баканурського, Д. Будянського, Л. Волкова, В. Корнієнко, Н. Корнієнко, М. Соснова, Л. Цукасова.

До різноманітних аспектів проведення репетицій звертаються відомі актори, видатні режисери та театральні педагоги: Б. Захава, А. Ефрос, Л. Курбас, В. Неллі, М. Резнікович, К. Станіславський, М. Терещенко, М. Чехов, Пітер Брук, Єжи Гротовський, Джорджо Стрелер, Ед Хукс та інші митці і педагоги.

Оскільки театр є синтетичним (узагальнюючим) видом мистецтва, то, на думку багатьох дослідників, особливістю саме театального колективу є те, що його діяльність допомагає дитині розвивати інтерес до театального, музичного, хореографічного мистецтва; навчає системам та прийомам творення сценічного образу, сприяє оволодінню всіма основними складовими театального мистецтва.

Мета статті – зацентувати увагу на важливості організації змістовного дозвілля дітей, спрямованого на збереження їх всебічного розвитку в цілому й залучення до творчої діяльності зокрема; розглянути особливості діяльності дитячих театрів та виділити завдання й цілі репетиційної роботи.

Виклад основного матеріалу. Організація дозвілля дітей і підлітків є справою надто важливою, відповідальною і, безперечно, державною. Адже в процесі дозвілля, хочемо ми того чи ні, значною мірою саме й відбувається формування майбутньої особистості, майбутнього громадянина нашої держави. Головне – не допустити, щоб дозвілля збагачувало об'єкт впливу асоціальним досвідом. Адже ні для кого не секрет, що дозвілля легко підпадає під «вплив» політики, економіки, освіти, культури, інших суспільних чинників. Як свідчить досвід, дозвілля молоді, з низьким рівнем культури, не тільки не сприяє відновленню сил чи розвитку творчих здібностей, а може навіть перетворитись у криміногенний фактор суспільства.

Не вдаючись до понятійного й теоретичного аналізу дозвіллевої сфери, об'єктом якої ми розглядаємо дітей і підлітків, скористуємося практичним досвідом, а відтак сприйmemo за істину, що саме в процесі дозвіллевої діяльності здебільшого відбувається спілкування з літературою, живописом, спортом, мистецтвом, театром.

Процес дозвіллевої діяльності дитини – унікальна можливість активізувати генетично закладені в ній потреби щодо творчої діяльності. Співпереживаючи і наслідуючи поведінку інших людей в значущих, емоційно насичених ситуаціях, дитина відкриває для себе гаму нових почуттів, збагачується певним ставленням до навколишнього світу, починає переживати радість пізнання краси природи, праці, творів мистецтва, людських стосунків, оволодіває мовою емоцій [3, с. 272].

Сьогодні в Україні важко знайти бодай один дитячий навчальний заклад, де б у тій чи іншій формі не зверталися до театральної творчості. Ці форми різноманітні: урок театру, дитяча аматорська студія, шкільне театралізоване свято, театральна школа мистецтв, театр, клубні форми роботи, театральні вітальні тощо.

На нашу думку, справедливо вважається, що саме театральна діяльність надає можливості для всебічного розвитку компетентної творчої особистості.

Основною формою роботи будь-якого театру є, безперечно, репетиція. Без неї результату в театрі не буває. Існують різні трактування дефініції «репетиція». «Репетиція» – головна магістраль театральної творчості. Тут вивчається п'єса драматурга, втілюється задум режисера, слова і думки письменника (автора) перетворюються акторами на живі образи.

Репетиція (латинське *repetitio* – повторення) – робочий процес, що відбувається під керівництвом постановника, розбір та обговорення п'єси, визначення її ідейної спрямованості, мети, стилю, жанру, головної дії, образів і характерів дійових осіб, розробка мізансцен. Репетиція – складний різноманітний шлях роботи над драматичним твором, пов'язаний з неодноразовим повторенням окремих сцен, актів і всієї п'єси з необхідними зупинками, зауваженнями, поправками і вказівками режисера; репетиція – напружена багатоденна щоденна робота, що триває не один тиждень, колективні пошуки засобів виразності для втілення драми, наполеглива робота над створенням цілісного, гармонійного художнього твору» [7, с. 138].

Репетиція – як основна форма діяльності з підготовки вистави охоплює всю трупку і має найрізноманітніші форми.

«Репетиція – процес перетворення п'єси або іншого літературного матеріалу на спектакль. Репетиція відбувається під керівництвом режисера, який організовує взаємодію акторів (ансамбль), роботу художників, композитора, інших театральних структур. Процес репетицій має внутрішню динаміку й низку послідовних етапів: «застольний період», під час якого виробляється розбір п'єси, окреслюється «зернина» спектаклю і кожної ролі, уточнюються

стосунки між персонажами, формуються окремі мізансцени; сценічний етап, який включає підготовку певних сцен спектаклю і формування їх в єдине художнє ціле» [1, с. 208].

Змістом репетиційного процесу для режисера і учасників дитячого театру є перетворення драматургічного твору на сценічний. Основа цього процесу – творча діяльність. Вона складається з роботи над п'єсою: розроблення задуму і постановочного плану; розкриття внутрішнього життя дійових осіб і створення характерів-образів; роботи режисера з акторами за столом; пошуків планування (просторового рішення); мізансценування; сценографії (художньої форми вистави-образу); музики, хореографії, костюмів, гриму, тобто з організації всієї творчої і технічної діяльності колективу над створенням вистави.

Ефективність проведення репетицій у дитячому театрі залежить від чіткого визначення мети кожного типу репетицій, визначення конкретних завдань та їх творчого вирішення.

Варто виокремлювати наступні типи репетицій, що використовуються у практиці дитячого театру:

- «застольні»;
- у «вигородках»;
- репетиції на сцені – прогонні;
- монтувальні;
- генеральні.

«Застольні» репетиції – перший етап спільної роботи режисера з акторами. Основне завдання «застольних репетицій» – глибоке вивчення ідейного змісту п'єси, її образів, лінії їхньої поведінки, художніх особливостей драматичного твору, «розвідка розумом» і перевірка дією.

Підрозділи «застольної» роботи: перша зустріч з колективом – читання та обговорення п'єси; розподіл ролей; перше читання п'єси за ролями; дійовий аналіз п'єси і ролі; робота над створенням образу.

У дитячих театрах після читання та обговорення п'єси дуже часто практикується цікавий прийом роботи – «проби на ролі». Вважаємо, що це дає можливість учасникам колективу самовираження.

Варто зазначити, що однією із найбільших проблем у дитячому театрі є довге затримання на «застольному» періоді. Уникнення цього явища можливе за таких умов:

- виконавці швидше зрозуміють, хоча б у загальних рисах, увесь об'єм роботи над роллю;
- учасники одразу ознайомляться з комплексом технічних прийомів;
- репетиції матимуть творчий підхід.

Під час «застольних» репетицій у процесі опрацювання ролей, необхідно допомогти виконавцям діяти від «себе» в запропонованих обставинах (пошуки себе в ролі). Зазначимо, що всі прийоми роботи над роллю мають єдину мету: досягти поступового перетворення тексту автора з «чужого» на свій власний, щоб кожне слово ролі стало необхідним засобом передачі думок, почуттів, себе, автора та дійової особи п'єси. Саме «застольні» репетиції створюють основу для правильного сценічного спілкування з партнерами. Щоб знаходити та давати відповідь партнерові, виконавець ролі повинен уміти уважно слухати, а не удавати, що слухає, оцінювати текст, швидко реагувати на репліки та дії.

Отже, у «застольному» репетиційному періоді вивчається сценічний матеріал, пізнається п'єса і все, що пов'язане з нею та законами акторської творчості. Актори засвоюють і частково опановують текст своєї ролі, фіксують фізичну лінію життя. При цьому доцільно використовувати метод дійового аналізу, що стимулює, прискорює творчий процес роботи над виставою, долає розрив між «життям людського духа» і «життям людського тіла» ролі, між часовими і просторовими запропонованими обставинами сценічного буття та допомагає виконавцеві за більш короткий час по-справжньому перевтілитися в образ.

«Застольний» період покликаний вирішити відразу декілька проблем: аналіз та характеристика п'єси, її ідейно-художніх особливостей, сюжету, композиції, мови автора та його дійових осіб; здобути знання для створення характеру персонажа, його «надзавдання» у майбутній виставі. Тож, оволодіння драматургічним матеріалом, поглиблює розуміння і збуджує творчу фантазію юного актора, допомагає глибше розуміє внутрішній світ героя, образ якого має бути відтворений на сцені.

Продовженням роботи над постановкою вистави є репетиції у «вигородках» (умовне позначення декорацій за допомогою меблів, тобто тимчасова декорація), завдяки яким народжується зоровий образ вистави.

М. С. Терещенко зазначає: «Основне завдання цього періоду – визначити точну лінію психофізичного життя дійової особи, щоб перенести його на сцену» [7, с. 138]. Отже, мета репетиційної роботи у «вигородках» – пошуки точної лінії фізичного життя кожного персонажу як найбільш яскравого вираження його внутрішнього життя та втілення цього життя в дії на сцені.

Неможливо не звернути увагу на значення методу фізичної дії в процесі репетицій у «вигородках». Сутність методу фізичної дії – підхід до дії з зовнішнього (фізичного) боку, але не з внутрішнього (психологічного). Прості фізичні дії завжди виступають збудником відчуття правди і сценічної віри, внутрішньої дії й почуттів, фантазії та уяви, акцентують увагу на фізичному боці психічної дії. На таких репетиціях потрібно дотримуватися принципу К. Станіславського: від правди «життя людського тіла» до правди «життя людського духу».

Репетиції у «вигородках» точно плануються, саме планування визначає характер мізансцен, «опорні точки» та їхнє значення. Оволодіння сценічною дією та пошуки акторських мізансцен відбувається у межах задуманої загальної ідейно-сислової режисерської мізансцени. Необхідно пам'ятати про залежність мізансцен від надзавдання та образу вистави, орієнтуванню підлеглості кожного образу єдиному розумінню колективом надзавдання вистави. Протягом цього репетиційного періоду виконавці оволодівають логікою образу – шляхом до перевтілення.

Важливими моментами, на яких необхідно акцентувати увагу учасників дитячого театру, є: установлення безперервної лінії взаємодії з партнером; перспективи ролі як руху від вихідної точки до кінцевої мети (надзавдання). А перспектива актора – вміння розподіляти нюанси (голос, темперамент тощо) відповідно процесу розвитку ролі.

Процес роботи виконавців над роллю завершується такими елементами як внутрішня і зовнішня характерність – неповторні внутрішні та зовнішні особливості людини. Виконавці мають добре розуміти, що внутрішня характерність – бажання, прагнення, стосунки, манера спілкування, характер сприйняття, особливість мислення тощо, а зовнішня – голос, манера, вік, фізичний стан, фізіологічні особливості тощо. Шлях оволодіння характерністю – від внутрішнього до зовнішнього. Очевидно, що логічно побудовані акторами сценічні дії та удосконалені в результаті живої, безпосередньої взаємодії партнерів мізансцени закріплюються в ході репетицій у «вигородках». Тут відбувається з'єднання знайденої в кожному епізоді органічної поведінки в єдину і послідовну лінію дії, підпорядковану надзавданню образів і вистави. Відшукується вірний ритм та індивідуальна сценічна атмосфера в кожному епізоді вистави.

Виразними засобами, якими режисер виділяє і акцентує будь-який момент сценічної дії є мізансцена, світло, музика, загострення конфлікту, подій. Цей вид репетицій передбачає поступове введення костюмів чи їх елементів, бутафорії, реквізиту, музичного та шумового оформлення вистави.

Останнім етапом репетицій у «вигородках» є початок «зборки» вистави: прогони окремих фрагментів, сцен, актів без зупинок із зауваженнями і виправленнями після «прогону». Варто

підкреслити, що на прогонах перевіряється загальна лінія акторського виконання і режисерського малюнку, рішення майбутньої вистави, її єдине композиційно цілісне бачення.

Завершальний період роботи над виставою – сценічні репетиції – перехід виконавців на сцену з декораціями. Означені репетиції є закономірним продовженням всього того, що було намальовано і напрацьовано за столом і у «вігородках». Крім того, це перевірка результатів двох попередніх етапів: закріплення знайденого раніше, пошуки цілісного звучання актів і всієї п'єси.

Прогонні репетиції дають можливість перевірити, уточнити всю сценічну композицію вистави (співвідношення цілого і окремих його частин, головного і другорядного) у відповідності з наскрізною дією та надзавданням вистави (правильність її побудови в цілому, розкриття ідейного задуму автора, виділення головних подій, іноді й другорядних), а також з логічністю і органікою розвитку дії, темпоритму актів і всього сценічного дійства. На цьому етапі роботи остаточно уточнюються, корегуються, закріплюються найбільш виразні мізансцени, що розкривають надзавдання і наскрізну дію вистави, кожного образу та простежується зв'язок мізансцен із оформленням вистави.

Важливо підкреслити, що на сценічних прогонних репетиціях завершується основна робота з кожним юним актором у створенні його образу: творчий пошук виконавцями найбільш сценічної виразності у своїх діях, жестах, мові; відбір і закріплення кращих пристосувань, фарб; перевірка ролі за наскрізною дією; перевірка дії з декораціями, меблями, бутафорією, музикою, шумами, костюмами, гримом; переборювання нетворчого самопочуття на сцені.

Детальніше зупинимося на сценічних монтувальних репетиціях – установлення декорацій, пробне введення музики, світла, шумів. На цьому етапі роботи в дитячому театрі створюються монтувальні виписки (планування декорацій, списки бутафорії, костюмів, гриму, світлових установок; партитура музичного, світлового, шумового оформлення вистави), що використовуються під час репетицій і вистави призначеними відповідними особами – учасниками творчого колективу. У дитячому театрі необхідно не визначати, а обирати за власним бажанням відповідальних і розподіляти різні ділянки роботи на сцені і за лаштунками.

Маємо вказати на різницю між монтувальними репетиціями у професійному та дитячому театрі. У професійних театрах монтувальні репетиції проводяться без акторів, тому що у структурі театру є відповідний штат для виконання цієї ділянки роботи, у дитячому театрі, який має на меті досягнення навчальних, педагогічних цілей – обов'язки розподіляються між творчими учнями і на монтувальних репетиціях працює весь склад колективу, відповідальний за кожну ділянку роботи у виставі.

Перевірка творчої готовності вистави в цілому, всіх театральних компонентів у дії – генеральна репетиція. Існують певні вимоги до проведення генеральної репетиції. На сценічному майданчику має панувати повна узгодженість у роботі: підготовленість виконавців, декорацій, костюмів, світлової апаратури, бутафорії, музично-шумового оформлення тощо.

На першій генеральній репетиції режисер (керівник дитячого театру) не повинен зупиняти виконавців – необхідно зробити хронометраж усієї вистави. Усі доречні зауваження він фіксує на папері, а вже після репетиції, на обговоренні з колективом, доводить до відома акторів, з метою усунення недоліків.

У професійних театрах прийнято проводити дві генеральні репетиції, у дитячих – не менше двох, але якщо друга – проходить не зовсім організовано, залишаються невиправлені, визначені режисером недоліки, корисно призначити і третю. Оцінювати результати таких репетицій доцільно з точки зору здійснення режисерського задуму вистави, втілення надзавдання і наскрізної дії.

Не менш важливим і цікавим етапом діяльності дитячого театру є підготовка до прем'єри вистави, до зустрічі виконавців із глядачем, до відповідальної та визначної події у житті усього творчого колективу.

Висновки. Репетиція як у професійному, так і в дитячому театрі – це складний та різноманітний шлях роботи над сценічним втіленням драматичного твору, що стає можливим тільки за умови створення невимушеної атмосфери довіри та спілкування.

Репетиція – напружена щоденна творча праця, що складається з тижнів, місяців, а її результатом стає театральна вистава – нова сценічна якість життя п'єси. Така наполеглива репетиційна діяльність під силу тільки колективу справжніх однодумців, де кожен сповідує театральний заповіт легендарного артиста Михайла Щепкіна: «Священнодій або йди геть» [5, с. 206]. Створюється колектив натхненних, закоханих у театральне мистецтво особистостей, окрилених спільною працею, яка їм дарує радість, задоволення, гармонію та самопізнання. Отже, головне, щоб процес був творчим, а відтак – плідним. Вважаємо, що належна організація дозвілля кожної дитини є важливим завданням суспільства, оскільки сприяє формуванню і вихованню громадянина з високою планкою духовності і культури, яким належатиме майбутнє України.

Література

1. Баканурський А. Г. Театральньо-драматичний словник ХХ століття / А. Г. Баканурський, В. В. Корнієнко. – К. : Знання України, 2009. – 319 с.
2. Лесь Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : [матеріали міжнар. наук. конф. «Мистецтво театру»]. – Х., 2012. – 208 с.
3. Лимаренко Л. І. Організація навчально-виховного процесу у студентському театрі ВНЗ // Професійно-мистецька школа у системі національної освіти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – С. 271-273.
4. Неллі В. О. Про режисуру [Текст] / В. О. Неллі – К. : Мистецтво, 1977. – 207 с.
5. Пави П. Словарь театра: пер. с фр. [Текст] / П. Пави. – М. : Прогрес, 1991. – 504 с.
6. Пацунов В. П. Станиславский в ХХI в. Культ? Миф? Или реальность? [Текст] / В. П. Пацунов – К. : Макрос, 2011. – 216 с.
7. Терещенко М. С. Режисер і театр [Текст] / М. С. Терещенко. – К. : Мистецтво, 1971. – 158 с.

Н. М. Юдин

ДЕТСКИЙ ТЕАТР КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ АКТИВНОГО ДОСУГА ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ

В статье показана роль досуга в воспитании детей, содержимое репетиционного процесса в детском театре и суть определения «репетиции».

Определены виды репетиций, используемые в практике театра ребенка; цель каждого типа репетиций, конкретные задачи и способов их творческих решений.

Рассмотрены проблемы эстетического воспитания детей и молодежи на современном этапе развития украинского общества, освещена роль театра в этом процессе.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, театр, культура, духовность, искусство, дети, молодежь.

M. Yudin

CHILDREN'S THEATRE AS A MEANS OF ORGANIZING ACTIVE LEISURE OF CHILDREN AND TEENS

The article deals with the role of leisure in upbringing children, the content of the rehearsal process in children's theater and the essence of defining «rehearsal».

Types of rehearsals used in the practice of child's theatre are defined; the purpose of each type of rehearsals, concrete tasks and ways of their creative solutions are pointed.

The problems of aesthetic upbringing children and youth at the modern stage of building Ukrainian society are shown. Also it is shown the perspectives of the role of the theatre in this process.

Key words: aesthetic upbringing, theatre, culture, spirituality, art, children, youth.